

Eesti Välispoliitika Instituudi mõttepaber no. 16

Detsember 2014

Eesti julgeolekupoliitikast kohalikus perspektiivis

Autor: Ahto Lobjakas

I SISSEJUHATUS

Venemaa sõjalist sekkumist Ukrainas on Eestis ja mujal jõutud tõlgitseda väga erineva ajaloolise, geograafilise ja kontseptuaalse sügavusega. Käesoleva mõttepaberi eesmärk on fookuseerida tähelepanu järeldustele, mida Eestil tuleks nendest sündmustest teha lühemas ja keskmises plaanis.

Kokkuvõtlikult: Eesti ratsionaalne reaktsioon saab olla Ukraina sündmuste võtmine nõ *wake-up call*'i ehk äratuskellana. See tähendab muuhulgas, et Venemaa poolt kujutatav võimalik oht ei tohi riiki paralüüeerida. Kuna tulevik on definitsiooni kohaselt ennustamatu, tuleb lähtuda eeldusest, et Eestil on võimalik ja vajalik astuda samme sellele ohule vastuastumiseks ning oma haavatavuse minimeerimiseks. Need sammud peavad olema süsteemsed ja kompleksed. Meetmete mõeldes tuleb silmas pidada kogu ühiskonda selle erinevates aspektides: poliitilistes, majanduslikes, sotsiaalsetes, kultuurilistes jne.

Seni on Ukraina kriisi mõju ja järelmeid kontseptualiseeritud pea eksklusiivselt sõjalises ja diplomaatilises registris. Arvestades Ukraina kriisi noorust on see mõistetav, kuid juba praegu on näha sellise lähenemise ebapiisav adekvaatsus, et mitte öelda ühekülgsus. Seda ka sellesama sõjalise ja diplomaatilise registri enda piires. Eesti sõjaline võimekus jääb ettenähtavas tulevikus piiratuks -- teisisõnu Venemaa ohule mittevastavaks -- seda tulenevalt peamiselt materiaalse ressursside nappusest, kuid ka Eesti väiksusest, inimressursi vähesusest ning ajasurvest.

See kõik nihutab fookuse loogiliselt välisabile. Mida selgemaks on viimastel kuudel saanud liitlassuhte ja -garantiide poliitiline tingimuslikkus -- ükskõik, kui vastumeelne vastav avalik arutelu valitsuse ja ametkondade jaoks oleks --, seda ilmsemaks saab ka asjaolu, et Eesti peab väga laial rindel hoolitsema selle eest, et talle ei oleks vajadusel võimalik midagi ette heita. Ei liitlaskohusega määratletud tegematajätmissi, aga ka lahknemisi läänemaailma normidest, millele rajaneb liitlassolidaarsus, ega -- keskmises ja pikas perspektiivis kõige olulisemalt -- selle osas, mida võiks kirjeldada kui "enese abistamist" inglisekeelse väljendi "*God helps those who help themselves*" ainetel.

Alljärgnev ei sea endale suuremat ambitsiooni kui laias joontes väljakutsete skitseerimise, mis peaksid lisanduma otseselt sõjalise ja diplomaatilise iseloomuga pingutustele.

II "To die for Narva"

Venemaa on oma uut sõjalist doktriini esitledes muuhulgas välisminister Sergei Lavrovi suu läbi andnud väga tähendusrikka vihje oma agressiooni kontseptuaalsete alustalade kohta. Ukraina on Venemaa jaoks "lõhenenud riik," millest üht poolt juhendavad "Brüssel ning Washington" ja teist (mis iganes ettekäändel) Moskva. Siit nähtub Eesti esimene ja olulisim ülesanne sarnase kriisi taastootmise ärahoidmiseks meie piirides. Mõistlikkuse piirides tuleb teha kõik võimalik lõhestamise vältimiseks muljes ja/või tegelikkuses.

Kõige esmasemalt tähendab see juba nii Läänes kui Venemaal kasutust leidnud "Narva eest suremise" kujundi tõsiselt võtmist ja vajalike järelduste tegemist. Eesti poliitikute kinnitused selle kohta, et "Narva on NATO liikmesriigi linn" lihtsalt löövad palli nii-öelda pika rohu sisse, tõlkides vabalt inglisekeelset väljendit.

Narva kannatab paljude samade hädade käes, mis paljud muud Eesti äärealadki, on aga tänu oma venekeelsele kogukonnale nüüd saanud hoopis teistsuguse strateegilise tähenduse. Kui Venemaa peaks üritama Ukraina-stiilis "mikroagressiooni", siis leiab see aset väga suure tõenäosusega Narvas või Ida-Virumaal. Selles kontekstis peaks täiesti uue tähenduse saama aastaid soovijaile kättesaadav, kuid kummaliselt vähe avalikku ja ametlikku tähelepanu köitnud statistika, mille olulisemad momendid visandlikult:

regiooni tööpuudus on kõrgeim Eestis, HIV-viiruse kandjate suhtarv kõrgeim Euroopas, uimastisurmade suhtarv jällegi kõrgeim Euroopas.

Küsimus "Narva eest suremisest" omandab nii täiesti uue varjundi. Lühikeses plaanis on ta potentsiaalselt väga aktuaalne liitlaskuhete raames. Narvas on sel aastal käinud ajakirjanikke kõigi suuremate lääneriikide väljaannetest. Loomulikult on liitlasriikide valitsustel oma infokanalid ja olukorrahinnangud, kuid ka kõige soosivama suhtumise korral Eesti vajadustesse on Eesti enda suhtumine oma vajakajäämistesse ja nõrkustesse osa otsustusprotsessist. Ning kindlasti ka osa avalikust debatist, mille igas NATO liikmesriigis vallandaks Artikkel 5 rakendamise taotlus Eesti poolt.

III KOGU POLIITIKA ON JULGEOLEKUPOLIITIKA

Lähimas tulevikus ehk võimalikult vara vajab Eesti laiaulatuslikku poliitika ülevaatamist oma julgeolekupoliitilise haavatavuse vähendamise, kui mitte täieliku elimineerimise vaatepunktist.

Ühelt poolt tähendab see esmajoones vajadust regionaal- ja sotsiaalpoliitika nii ringi kalibreerida, adresseerimaks Narva ja Ida-Virumaa suhteline mahajäämust ülejäänud riigist. Vajalik pole see muidugi mitte üksnes võimaliku Venemaa-poolse agressiooni pärssimiseks ja liitlassolidarsuse lihtsustamiseks, vaid ka Eesti keskmise ja pika perspektiivi tasakaalustatud arengu jaoks. Vajalikud meetmed peaksid võtma igakülgse tegevusprogrammi kuju, mis sisaldaks toetusstrateegiaid kõigis olulistest valdkondades, alates majandus-, maksu- ja energeetikapoliitikast ning lõpetades meditsiini- ja uimastipoliitikaga. Viimane on eriti oluline arvestades Eestis enam kui kümnekonna aasta jooksul epideemia mõõtmel võtnud fentanüülitarbimise eripärasid. Seda sünteetilist opioidi, millest sõltuvus tekib vaid paari kasutamiskorraga, tuuakse Eestisse sisse Venemaalt. Politsei hinnangul on Eestis fentanüülitarbijaid 10 000-20 000, kusjuures nende rõhuv enamus on pärit venekeelsest kogukonnast. Siinkohal väärib eraldi rõhutamist see, kuivõrd näitlikult ja orgaaniliselt põimuvad siin julgeolek ja regionaal- ning sotsiaalpoliitika: Eestis leviv fentanüül arvatakse tulevat Venemaa eriteenistustelt. Fentanüülituru väärtus, võttes aluseks 20 000 tarbijat, ulatub aastas enam kui 200 miljoni euron. Võrdluseks, riigi tuludesse laekus 2013. aastal 216 miljonit

eurot alkoholiaktsiisist. Need summad ning kogu teema otsene seotus Venemaa ja Eesti venekeelse vähemusega teevad temast julgeolekuküsimuse *par excellence*.

Käesoleva mõttepaberi eesmärk ongi rõhutada, kuidas sama on eri mõõtkavades kõik see, mida Eesti riik teeb Ida-Virumaal ja Narvas. Aga ka kõik see, mida ta teeb laiemalt selles, mis puudutab venekeelset kogukonda kui tervikut. Kõigepealt tähendab see muidugi integratsioonipoliitikat, mida viimased 20 aastat on toimetatud väga suure pealiskaudsusega, lähtudes kujutluspildist, milles vastutus integratsiooni, lojaalsuse ja kodakondsuse saamise eest asetub venekeelsele kogukonnale endale -- mitte ei ole *ex officio* riigivõimu vastutus. See lõimumispoliitika on meid tänaseks viinud olukorda, kus Venemaa kodanikke on Eestis sama palju või rohkem kui venekeelseid Eesti kodanikke ning halli passi omanikke on endiselt 90 000 jagu. Samas on eesti keele õpetamise tase venekeelsetes koolides olnud pehmelt öeldes nõrk ning riik pole suutnud organiseerida ka venekeelsete koolide õpetajate väljaõpetamist vajalikul arvul ja tasemel. Kõik need vajakajäämised on Eesti riigi tänase julgeolekupoliitilise olukorra vaatepunktist strateegilised. Nende adresseerimine võtab aastaid, kui mitte kümnendeid, aga see ei peaks tähendama, et alustada ei tuleks võimalikult vara.

Kolmas keskse tähtsusega valdkond on meedia. Seda aga pikas perspektiivis erinevate rõhuasetustega võrreldes tänase situatsiooniga, milles eestikeelset kogukonda püütakse "psühholoogilise kaitsega" hoida infosõja eest ning venekeelse jaoks valmistatakse lõpuks ette omakeelset riigi poolt rahastatud telekanalit. Mõlemad lähenemised, sama strateegia kaks haara, vaatavad mööda asjaolust, et 21. sajandi meediatarbimine ei tunne riigipiire ning on väga suurel määral sõltuv isiklikest otsustest ja valikutest. Infosõja retoorikal on lisaks oht sattuda viigileheks nõ tõeõga ökonomiseerimisel -- kuigi on märke, et sellest ohust ollakse teadlikud ja sellest püütakse hoiduda (vt kapo peadirektor Arnold Sinisalu ETVs detsembris). Igasugused kõrvalekalded läänelikest vabadustest ja demokraatia normidest kujutaks endast lõppkokkuvõttes julgeolekuriski asetades küsimärgi liitlaste motivatsioonile Eestit abistada. Infosõja retoorika praktikasse rakendamine ei suudaks suure tõenäosusega täita ka üht oma näilistest peaesmärkidest -- venekeelse kogukonna insuleerimist Moskva propagandast. Viimase eesmärgi saavutamine on saavutatav vaid vahenditega, mis suudavad venekeelset audientsi motiveerida selle vabast tahtest valima eesti või alternatiivseid infokanaleid. Jällegi, eesmärk on julgeolekupoliitilisest perspektiivist võtmetähtsusega.

IV KOKKUVÕTE

Eesti peab võimalikult kiiresti hakkama tänast julgeolekuolukorda vaatlema komplekselt, palju laiemalt kui seda võimaldab Venemaa-poolse ohu tänane kontseptualiseerimine sõjaliselt ja diplomaatiliselt. See on oluline liitlaste solidaarsuse tagamiseks, Eesti haavatavuse minimeerimiseks ning pikas perspektiivis riigi tasakaalustatud arengu jaoks. Viimase üheks oluliseks aspektiks on kaugemas tulevikus ka suhete normaliseerimine Venemaaga, muidugi oludes, mis eeldavad Venemaa suhete normaliseerumist lääneriikide ja rahvusvahelise õigusega. Tänapäevaks suurimaks väljakutseks on Eesti riigi poliitikate asetamine julgeolekupoliitilisse rakurssi ning ekstsessesse vältides rakendada nendest niipalju kui võimalik riigi ja ühiskonna ühtsuse parandamise teenistusse. Kogu terminiga "riigireform" tähistatud probleemideväli peaks nii omandama täiesti uue tähenduse.